

GUDSTRO I NORRA BOTTNEN

Arbetet och tron. Två företeelser som är gemensamma för historiens alla samhällen. Människan och hennes uppfattning om sig själv, försörjningens vardag och förklaringarnas helger. För historikern de två underströmmar som gör ytans virvlar lättare att förstå. Det materiella och det immateriella, kulten, tolkningarna, religionen. Kanske är det en möjlig tolkning av Viktor Rydbergs ord i dikten Hesiodos råd:

*Bön med lyfta händer är ej nog,
lantman, då du ber för jordens gröda.
Bed med handen på din plog!
Då välsignar bönens kraft din möda.*

När vi rör i historiens väldiga slaggberg, då rör vi vid arbetet och tron. Någoting annat finns egentligen inte. Där står en kyrka, till synes evig i sitt stenanlete, men vad tänkte man i den? Kyrkans väggar kan vi fortfarande röra vid, kyrkans idéarv är svårare att finna. Ofta lever det sitt liv osynligt, som en invuxen och självklar del i samhällets förmåga till organisation, i människans förmåga till självreflexion och förklaringsmodeller, i talesätt och språk. En så prosaisk företeelse som beskattning var ursprungligen kyrkans påfund. Under långa tider var kyrkans dekorativa utsmyckning den enda offentliga ”konst” som kom folket till del, liksom dess musik, dess liturgi, dess psalmdiktning. Kyrkan finns överallt i vårt arv.

Nygotik i rimfrost, Luleå domkyrka en dag efter stark kyla.



Samisk
trumma
gjord av
Tobias Spiik 2004

Äldre spår

Även om spåren idag är svåra att se har det religiösa livet i Norrbotten inte varit enbart kristet. Det är lättare att få syn på kristendomens kyrka där den står mitt i byn, än på den samiska offerplatsen, som bara det tränade ögat kan skilja från sin naturliga omgivning. Och den samiska religiösa tron har inte på lång tid varit levande och tillämpad. Inte desto mindre, varje försök till historieskrivning som negligerar den samiska, traditionella tron, är falsk och orättvis. Det är också viktigt att påpeka att det är segraren som skriver historien, den kristna kyrkan kom att omfatta även samerna. Staten är alltid en hård herre, även om den inte kunde tillämpa samma taktik mot de svårkontrollerade samerna som mot trilskande hemmansägare som satt fast på

sina gårdar. Det vi vet om den gamla tron upptecknades i kristna missionärsredogörelser på 1600- och 1700-talen, segraren själv har alltså formulerat källkunskapen.

Samernas religion var inte institutionsbyggande, men har ändå en tydlig struktur med kult och riter. Den har en världsbild med stor respekt för naturen, sol och måne var gudomliga, likaså vinden och åskan. Rådare kallades ett slags skyddsväsen som var aktiva i det dagliga livet, skyddade djur, växter och natur, de representerades av sejtar, heliga stenar eller träfigurer. Offerplatserna, där olika djur offrades, kunde vara gemensamma för flera större områden, de kunde ligga längs flyttleder och vid platser som ansågs heliga, ett fjäll eller en sjö. Mer vardagliga riter försiggick i närheten av bostaden, kalenderriter firades vid någon av de större offerplatserna. Den samiska tron hade sin naturliga komplikation, en fingrenad struktur som inte stod någon kyrka efter, utom möjligtvis vad gäller världslig makt.

Skolor och tro blev strategiska vapen i de olika staternas anspråk över de samiska områdena. Skolorna tillhandahöll kristendomskunskap och bibelläsning, den ideologiska basen. Med kyrkor och församlingar fanns därefter ”bevis” för att området tillhörde respektive stat. 1602 lät Karl IX fatta beslut om kyrkobyggnationer i Arvidsjaur, Enontekis, Jokkmokk, Jukkasjärvi och Lycksele. Samerna blev skyldiga att delta i kyrkans gudstjänster, som all annan allmoge. Deras gamla tro förbjöds givetvis. Mot 1600-talets slut genomfördes rannsakingar, en slags skärpning av renlärligheten, nu beslagtogs trummor och liknande, pitesamen Lars Nilsson avrättades och brändes tillsammans med sina sejtar. Trots det hårda trycket tror man att mycket av